

Remiz pendulinus

(L., 1758)

Remiz

Rząd: wróblowe, podrząd: śpiewające, rodzina: remizy

Status występowania w Polsce

Ptāk lęgowy, nieliczny, lokalnie średnio liczny na niżu; przelot, zwłaszcza jesienny, w niektórych rejonach kraju jest wyraźnie zaznaczony. Zdarzają się sporadyczne przypadki zimowania remiza w kraju.

Opis gatunku

Ptāk mniejszy od sikory modraszki, sylwetką przypomina sikorę. Należy do najmniejszych gatunków ptaków krajowych. Wymiary: długość ciała 11 cm, rozpiętość skrzydeł 16–18 cm, masa ciała w okresie lęgowym 10 g. Ma krótki, zaostzony dziób. Ubarwienie w okresie lęgowym: jasna, szarobiała głowa z czarnym szerokim pasem przechodzącym przez oczy i czoło, plecy rudobrzowe, spód ciała jasnopłowy, z rudawym odcieniem wchodzącym na boki piersi. Słabo zaznaczony dymorfizm płciowy. Samica ma nieco węższy czarny pas przechodzący przez oczy, mniej rudej barwy na piersi i jest generalnie jaśniejsza. W okresie pozalęgowym ptaki są bledsze, z płowoszarą głową. Młode ubarwione dość jednolicie, nie mają czarnego pasa przechodzącego przez oczy ani rudej barwy na piersi, mają płową głowę, niekontrastującą kolorystycznie z ubarwieniem pleców, oraz białawy brzuch.

Możliwość pomyłki z innymi gatunkami

Trudny do pomylenia z jakimkolwiek innym gatunkiem. Przy krótkotrwałej, pobieżnej obserwacji może być wzięty za sikorę. Po bliższym przyjrzeniu się pomyłka jest raczej niemożliwa. Ptāk jest dość łatwy do obserwacji. Odzywa się długim „tsiii, tsiii”, które przypomina głos potrzosa *Emberiza schoeniclus* (A381, nieopisany w tej książce).

Biologia

Tryb życia

Dzienny, samotniczy w sezonie lęgowym. W okresie pozalęgowym towarzyski, może tworzyć stada.

Lęgi

Terytorium obejmuje jedynie gniazdo i jego najbliższe sąsiedztwo. W dogodnych siedliskach pary mogą gnieździć się nawet w odległości 20–30 m od siebie. System kojarzenia par u remiza jest bardzo skomplikowany – może to być zarówno system poliginii, jak i poliandrii. Gniazdo ma

kształt worka, z krótkim rękawem wejściowym skierowanym w dół. Wykonane jest z włókien roślinnych, gęsto przetykanych „puchem” roślinnym (np. z pałki wodnej, wierzby lub topoli). Budowane jest na rozwidleniu cienkiej gałązki, czasami tak, aby wisało nad wodą. Drzewem najczęściej wybieranym jako miejsce na gniazdo jest wierzba lub topola. Gniazdo budowane jest wspólnie przez obie płcie. Samiec często zaczyna budowę kilku gniazd, a samica przyłącza się później. Oba ptaki mogą wybudować prawie kompletne gniazdo i zacząć budowę nowego. Czasami naprawiają gniazdo z poprzedniego sezonu i używają je ponownie. Początek składania jaj przypada najwcześniej pod koniec kwietnia, zwykle na początku maja. Zniesienie najczęściej zawiera 4–5 jaj (1–10). Wysiadywanie trwa 13–14 dni i rozpoczyna się po złożeniu ostatniego jaja. Bierze w nim udział zazwyczaj tylko jeden ptāk, częściej samica niż samiec. Ze względu na skomplikowane układy partnerskie duży odsetek zniesień jest porzucanych przez oba ptaki. Lęgi, którymi opiekuje się tylko samiec, częstsze są w czerwcu niż w maju. Młode karmione są zazwyczaj przez jednego rodzica. Opuszczają gniazdo po ok. 21 dniach. Przez jakiś czas po wylocie wracają na noc do

gniazda. Drugi lęg po zakończeniu pierwszego zdarza się niezbyt często. Zazwyczaj drugie gniazdo (często wspólnie z innym partnerem) budowane jest jeszcze przed wylotem piskląt z pierwszego lęgu i kończy się sukcesem, pod warunkiem że w danym sezonie długo utrzymują się korzystne warunki pokarmowe i pogodowe.

Sukces lęgowy to przeciętnie 3–5 młodych na wysiadywane gniazdo. Liczba młodych, które opuszczają gniazdo, uzależniona jest od wieku opiekującego się rodzica. Najczęstszą przyczyną straty lęgu jest drapieżnictwo krukowatych.

Wędrowki

Migrant krótkodystansowy. Wędruje podczas dnia, mniejszymi lub większymi stadkami (w Wielkopolsce i na Śląsku notowano stada do 60 osobników), często złożonymi z rodziców i młodych lub głównie młodych. Koczowanie stadami rozpoczyna się już w lipcu. Stada wiosenne są mniejsze i luźniejsze. Słabo poznane są terminy przylotu wiosną i odlotu jesienią. Wędrowka wiosenna trwa od marca do kwietnia, a jesienna od września do listopada. Najwcześniejszy przylot zanotowano 11 marca nad Żb. Żywieckim. Najpóźniejsze stwierdzenia jesiennie mogą dotyczyć osobników, które podejmują próbę zimowania: 14 grudnia koło Krakowa, 22 listopada i 15 grudnia w dolinie Noteci. Ptaki obrączkowane w Polsce jesienią spotykane są w Niemczech, Austrii, Szwajcarii, na Węgrzech, w Słowenii, we Włoszech, Francji i Hiszpanii.

Zimowanie

Remizy europejskie zimują na terenie południowo-zachodniej Europy. Prawdopodobnie nie zmieniają miejsca pobytu podczas całej zimy. Notowane są coraz częstsze próby zimowania gatunku na terenie Polski. Polskie remizy zimują głównie we Włoszech, Francji i Hiszpanii.

Pokarm

Pokarm w sezonie lęgowym stanowią głównie owady i pajęczaki: pluskwiaki (w tym mszyce, które intensywnie łąwi późnym latem w trzcinowiskach), motyle (głównie larwy), muchówki, błonkówki, larwy chrząszczy i pająki. Zbiera także jaja owadów i pająków. W sezonie pozalęgowym pobiera również pokarm roślinny, który stanowią głównie nasiona wierzby, trzciny, pałki i topoli. Żeruje na drzewach i krzewach, w trzcinowiskach, a czasami w ziołoroślach.

Występowanie

Siedlisko

Związany z zakrzewieniami wzdłuż rzek, wokół jezior i innych zbiorników wodnych. Preferuje wody eutroficzne, z dużą ilością pokrzyw w pasie nadbrzeżnym. Dla założenia gniazda istotne jest występowanie w siedlisku drzew i krzewów ze zwisającymi sprężystymi gałązkami (wierzba, brzoza, topola, olcha).

Siedliska z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, które mogą być istotne dla gatunku

- 1150 Zalewy i jeziora przymorskie (laguny)
- 3150 Starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z *Nymphaeion*, *Potamion*
- 91D0 Bory i lasy bagienne
- 91E0 Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnenion glutinos-incanae*), olsy źródlikowe

Rozmieszczenie geograficzne

Wyróżniono 11 podgatunków. W Polsce gniazduje podgatunek nominatywny *R. p. pendulinus*. Obszar jego gniazdowania w Europie rozciąga się od środkowej Szwecji i południowej Finlandii na północy, do Półwyspu Iberyjskiego na południowym zachodzie, a na wschodzie do Niziny Ocko-Dońskiej i północnej krawędzi zachodniego Kaukazu w Rosji. W Azji Mniejszej lęgownisko tego podgatunku obejmuje jedynie jej zachodnią część. Dalej na wschód gniazdują inne podgatunki remiza. Zimowiska znajdują się w południowej części arealu gniazdowego i w południowej Azji. Podgatunek nominatywny zimuje od atlantyckiego wybrzeża Francji, przez Półwysep Iberyjski, do południowych Włoch.

Rozmieszczenie w Polsce

W Polsce remiz jest rozpowszechniony na terenie całego kraju. W Sudetach dochodzi do wysokości 450 m n.p.m., a w Karpatach do 400 m n.p.m. Najmniej liczny na Pomorzu, zwłaszcza w głębi tego regionu, podobnie niezbyt liczny jest na Mazurach. W Kotlinie Biebrzańskiej skupia się głównie w Basenie Południowym. Liczny w dolinie górnej Narwi. Najwyższą liczebność osiąga w dolinach rzek Wielkopolski, szczególnie w dolinie środkowej Warty, nad Notecią i w rejonie Nadgopla. Licznie gniazduje również na Śląsku, szczególnie w dolinie Odry, dolinie Baryczy, w dolnym odcinku Nysy Kłodzkiej. W dolinie Nidy liczebność remiza szacowana jest na około 100 p.

Status ochronny

Ochrona gatunkowa w Polsce: gatunek objęty ochroną ścisłą (Dz U z 2004 r. Nr 220, poz. 2237)

Status zagrożenia w Europie: (S) gatunek niezagrożony, którego status ochronny jest prawdopodobnie odpowiedni BirdLife International: SPEC -

Dyrektywa Ptasia: Art. 4.2

Konwencja Berneńska: załącznik III

Występowanie gatunku na obszarach chronionych

Występuje na wszystkich obszarach chronionych obejmujących siedliska podmokłe, zwłaszcza tam, gdzie występują zakrzewienia wierzbowe porastające brzozy rzek. Gniazdu-

je na terenie Biebrzańskiego PN, Narwiańskiego PN i OChK Dolina Górnej Narwi. Liczny na terenie PK Nadgoplański Park Tysiąclecia i na obszarach chronionych Wielkopolski i Śląska, między innymi w PK Doliny Baryczy, Nadwarciańskim PK.

Rozwój i stan populacji

Wielkość populacji europejskiej szacowana jest na 140 000–750 000 p. Najliczniej remiz gniazduje na terenie Turcji (50 000–500 000 p.), Rosji (10 000–100 000 p.) i Włoch (20 000–30 000 p.).

Od II Wojny Światowej obserwowany jest w Polsce stały wzrost liczebności remiza połączony z ekspansją na tereny mniej zasobne w wodę. Na obszarach zajmowanych od dawna zaznacza się wyraźny wzrost zagęszczenia stanowisk. Remiz zasiedla szczególnie licznie rozległe doliny większych rzek, osiągając najwyższą liczebność nad rzekami Wielkopolski. I tak w dolinie środkowej Warty liczebność szacowana jest na ok. 300 p., a w dolinie dolnej Warty (między Santokiem a ujściem Proсны – ok. 160 stanowisk. W dolinie Noteci stwierdzono ponad 900 p., a na obszarze Nadgopla – 86–128 p. Poza tym w dolinie środkowej Odry w latach 1999–2001 zanotowano do 100 p. W dolinie Baryczy wraz ze Stawami Przygodzickimi w latach 90. gnieździło się ponad 200 p. W dolinie górnej Narwi w 1988 stwierdzono 131–145 p., a w dolinie dolnej Narwi – 88–90 p. W dolinie Nidy w latach 1996–1997 stwierdzono ok. 100 p. Dokładna liczebność krajowej populacji nie jest znana, szacowana jest na 7000–20 000 p., lecz są to prawdopodobnie zaniżone dane.

Zagrożenia

Głównym zagrożeniem dla gatunku w Polsce jest:

- likwidacja zadrzewień – wierzbowych, olchowych i topolowych, rosnących wzdłuż rzek i wokół zbiorników wodnych, a także wzdłuż rowów w otwartym krajobrazie rolniczym;
- likwidacja starorzeczy, cieków i zbiorników wodnych wraz z ich naturalnymi zbiorowiskami roślinnymi.

Propozycje odnośnie do zarządzania

Należy:

- objąć obszary rolne, stanowiące ostoje remiza, programami rolnośrodowiskowymi promującymi zachowanie bogatego i zróżnicowanego strukturalnie krajobrazu rolniczego, szczególnie zachowującego w naturalnym stanie ciek i zbiorniki wodne oraz występującą wokół nich roślinność.

Propozycje badań

Należy zbadać:

- rozmieszczenie stanowisk i liczebność krajowej populacji lęgowej;
- zakres i kierunek, tak przestrzenny, jak i siedliskowy, ekspansji gatunku;
- wybiórczość siedliskową;
- sukces lęgowej;
- przeżywalność;
- rozmieszczenie zimowisk i tras przelotu krajowej populacji lęgowej.

Monitoring

- należy opracować metodę oceny liczebności gatunku, uwzględniając specyfikę zajmowanych przez niego siedlisk oraz skomplikowaną biologię rozrodu.

Bibliografia

- BAZA DANYCH OSO – NATURA 2000. Zakład Ornitologii PAN. BAZA DANYCH POLSKIEGO ATLASU ORNITOLOGICZNEGO. Zakład Ornitologii PAN.
- BEDNORZ J., KUPCZYK M., KUŹNIAK S., WINIECKI A. 2000. Ptaki Wielkopolski. Monografia faunistyczna. Poznań, 640 s.
- BAZA DANYCH WIADOMOŚCI POWROTNYCH. Centrala Obrączkowania Ptaków, Zakład Ornitologii PAN.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL/EUROPEAN BIRD CENSUS COUNCIL. 2000. European bird populations: estimates and trends. BirdLife Conservation Series No. 10. Cambridge, 160 s.
- CRAMP S., PERRINS C. M., BROOKS D. J. (red.) 1993. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic. Vol. 7. Flycatchers to Shrikes. Oxford, New York, 577 s.
- DOBROWOLSKI K. A., JABŁOŃSKI B. (red.) 2000. Ptaki Europy. Przewodnik terenowy. Warszawa, 401 s.
- DYRCZ A., GRABIŃSKI W., STAWARCZYK T., WITKOWSKI J. 1991. Ptaki Śląska. Monografia faunistyczna. Wrocław, 525 s.
- GOTZMAN J., JABŁOŃSKI B. 1972. Gniazda naszych ptaków. Warszawa, 284 s.
- HAGEMEIJER W. J. M., BLAIR M. J. (red.) 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. London, 903 s.
- STAAV R. 1998. Longevity list of birds ringed in Europe. *EURING Newsletter*, 2: 9–17.
- TOMIAŁOJĆ L., STAWARCZYK T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. Wrocław, 870 s.
- WITKOWSKI J., ORŁOWSKA B., RANOSZEK E., STAWARCZYK T. 1995. Awifauna doliny Baryczy. *Not. Orn.*, 36, 1–2: 5–74

Katarzyna Mokwa, Tomasz Mokwa